

**YUNAN SANATINDA KARIŞIK YARATIKLAR VE KÖKENLERİ IŞIĞINDA,
DOĞU SANATLARI İLE BATI SANATLARI ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLER***

Akın TEMÜR*

Özet: Günümüz Avrupa merkezli teoriler medeniyetin kökenlerini sürekli Yunan sanatına bağlarlar. Nerde iyi ve güzel bir şey varsa Yunanistan'dan çıkmış, nerde kötü bir şey varsa Doğu'dan çıkmıştır. Sürekli Doğu sanatlarını (Ön Asya, Mısır, Anadolu, Mezopotamya) aşağılayıcı bir tutum içerisinde olmuşlardır. Yapılan yeni araştırmalar sayesinde biraz olsun bu kökleşmiş yargı kırılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu konuda yapılan araştırmalar yetersiz olduğu gibi, yapılan çalışmalarda belli çevreler tarafından hasıraltı edilmektedir. Doğu insanını barbar gören bir anlayış elbette kökenlerini sürekli olarak Yunan kültüründe aramış diğer kültürleri adeta yok saymıştır. Oysaki Yunan kültüründe görülen birçok şey Doğu kültürlerinden alınmış ve kendilerine mal edilmiştir. Sanatlar arası etkileşim elbette olması kaçınılmazdır ve olmalıdır da, ancak bunları alıp kendine aitmiş gibi sunmak başlı başına insanlığa ihanettir. Bu çalışma ise Yunan sanatında görülen karışık yaratıklar ışığında Doğu sanatları ile Batı sanatları arasındaki etkileşimi, bunların kökenlerini ve izlenebilen gelişimlerini ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Yunan, Sanat, Mitoloji, Yaratık, Etkileşim

**THE INTERACTIONS ACROSS WESTERN AND EASTERN ARTS UNDER THE
LIGHT OF MIXED CREATURES IN GREEK ART AND THEIR ROOTS**

Abstract: Today's western European centred theories link invariably the roots of civilizations to Greek Art. Wherever something good, it derives from Greece and where bad it comes from the East. This has led to disdain towards the Eastern Arts (Front Asia, Egypt, Anatolia and Mesopotamia). Thanks to recent studies, however, this well-rooted condescension is being diminished. Nevertheless besides the dearth of these studies there is also an effort by certain circles to pigeonhole the existing ones. This understanding that has despises Eastern people as barbaric has tried to find its roots in Greek culture. Ironically enough, many things that appeared in Greek Art had been borrowed from its Eastern correspondents and appropriated. Interaction across arts is inevitable and needed; however, appropriation of borrowings is a betrayal to humanity. This study will expound the interaction across Greek Art and Eastern Arts, their roots and their traceable developments under the light of mixed creatures in Greek Art.

Key Words: Greek, Art, Mythology, Creatur, Interaction

* Bu makale 10-13 Mayıs 2010 tarihleri arasında İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanatta Kimlik ve Etkileşim (Identity and Interaction in Art) Uluslar Arası Sempozyumu'nda sunulan tebliğin genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr. Akın TEMÜR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Kurupelit/SAMSUN, E- mail: akintemur@yahoo.com

İlk Çağ insanının tabiat olayları karşısındaki davranış biçimlerinin ve hayal gücünün ürünü olarak ortaya çıkan mitoloji, tasvir sanatının oluşumunda da oldukça önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber günümüzde mitoloji denince çoğunlukla akla Yunan ve Roma mitolojisi gelir. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunanistan'dır, ne de İtalya; Anadolu'dur, Girit'tir, Mezopotamya'dır, Mısır'dır, ya da bütün bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından ortaya çıkmış bir bütündür. Bu efsaneler içinde insanların yorumlarının sonucu olarak birçok tanrı ve tanrıçaya yer verilir. Ancak çoğu zaman insanlarla tanrılar arasında bir yerde bulunan yaratıklar hep göz ardı edilerek, sadece şekilsel yönden ele alınırlar. Bu yaratıklar kimi zaman, bir tabiat olayının kişileştirilmesi, kimi zaman da insanların korkularının bir yansıması olarak ortaya çıkar. "Fantastik", "karışık" veya "mitolojik" gibi farklı isimlerle adlandırılan bu yaratıklar, Yunan sanatının hemen hemen her alanında görülür. Bu kadar sık görülmelerine karşın yayınlarda onlardan sadece bir mitolojik sahne veya süsleme unsuru olarak bahsedilip, şekilsel yönden değerlendirilirler. Oysaki yaratıkların Antik Çağ insanının duygu ve düşüncesini anlamamızı sağlayan çok önemli bir rolü vardır. Günümüz toplumlarında olduğu gibi geçmiş toplumlarında da bu inançlar hayatı şekillendirir. Zamanla toplumların gelişmesiyle insanlar bu yaratıkları farklı şekillere sokarak sanatın her alanında kullanmaya başlamışlardır. İşte bu noktada sanatlar arası etkileşim devreye girmiştir. Çünkü her toplumun bulunduğu çevresel, sosyal, ekonomik ve dinsel nedenlere bağlı olarak geliştirdiği kültürel bir yapısı mevcuttur. Bununla birlikte günümüze kadar yapılan araştırmalar dikkate alındığında, yaratıklarla ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla tek yönlü olarak ele alındığı görülür. Çok az araştırmacı onların anlamları üzerine yoğunlaşmayı başarmıştır. Ancak onlarda Avrupa merkezli görüşlerin etkisi altında objektif bir bakış açısıyla değerlendirememişlerdir. Elde edilen bulgular tek taraflı olarak değerlendirildiğinde tabii ki yaratıkların özellikle kökenleri ve etkileşimleri konusunda çok farklı sonuçlara ulaşılmış ve bunun sonucunda da yaratıkların kökenleri çoğunlukla Yunan sanatına bağlanırken, Mısır ve Ön Asya sanatlarıyla olan etkileşimlerini göz ardı edilmiştir.

Medusa

Yaratıklardan ilki Yunan mitolojisinde; insan gövdeli, kanatlı, başından saçlar yerine yılanlar çıkan, domuz dişli, baktığını taşa çevirdiği kabul edilen korkunç görümlü Medusa'dır (Res.1)(Durando 2005: 282, Res.278). Yaratığın çıkış noktasında ilkin bir masktan ve bununda aslan, goril gibi hayvanların bir adaptasyonu olduğundan söz edilmektedir (Howe 1954: 209). Bu onun şekilsel kaynağını açıklamaya yardımcı olabilir, ancak ortaya çıkış sebebinin açıklanamaz. Bunun için en uygun görüş ise, onun insanların bilinçsiz, yani tanımlayamadıkları korkularının bir tezahürü olduğudur (Rose 1928: 29-30). Kökeni ise, en çok tartışılan konulardan biridir. Bazı araştırmacılar onun Yunan kaynaklı bir tasvir olduğunu savunurken (Payne 1931: 79), bazıları da kökeninin Mısır sanatındaki tanrı Bes veya Mezopotamya sanatındaki Humbaba'ya dayandığını kabul eder (Hopkins 1934: 344-345; Suhr 1965: 98-99; Phinney 1971: 446). Öncelikle bu yaratığın kökeni Yunan sanatı olamaz. Zira M.Ö. 7. yüzyıldan önceye ait herhangi bir Medusa tasvirine rastlanılmamıştır (Hopkins 1934: 345). Mısır sanatındaki Bes (Black ve Green 2003: 41-42, Res.33) ise, tam olarak Medusa'nın anlamını karşılamadığı için, köken olarak kabul edilmemiştir. Bu durumda Mezopotamya sanatındaki Humbaba'ya bakmamız gerekir. Mezopotamya'da Assur ve Babil sanatlarında M.Ö. 2. binden itibaren görülmeye başlayan Humbaba (Howe 1954: 217, Res.5; Frankfort 1989: 114, Res.125), ilk olarak adını Gilgamiş destanında duyurur. Destanda Gilgamiş ve arkadaşı Enkidu tarafından öldürülen, sedir ormanlarının koruyucusu ve insanların korkulu rüyası olan bir yaratıktır. Yunan sanatında ise M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren izlenebilen bir gelişim ortaya koyan yaratık (Besig 1937: 5), ilkin at gövdeli olarak karşımıza çıkar (Malten 1914: 182, Res.3; Hampe 1936: 56, Lev.36a; Caskey 1976: 20, Lev.3,14;

Boardman vd. 1988: 87; Schefold 1993: 76-77, Res.60). Bu gövde yapısı için Yunan mitolojisinde ortadan kalkmış, bir at tanrıçası ile Medusa başının birleştirilmiş hali olabileceği düşünülmektedir. Böylece dışarıdan alınan yabancı bir tasvir, Yunan sanatına adapte edilmiştir. Daha sonra Perseus'un kafasını kesmesi ile yaratık ilk şekli olan kesik baş formuna dönüşür. Artık o Yunanlıdır. Ancak Doğu sanatından aktarılan özellikler azda olsa varlığını devam ettirir. Bu kapsamda kötü ruhlardan koruyucu fonksiyonuyla gerek anıtsal yapılar üzerinde gerekse küçük buluntular üzerinde varlığını sürdürür. İlk tasvirlerinde korkutucu bir yüz ifadesi ile karşımıza çıkan yaratık, gelişimi esnasında sürekli bir insanlaştırma süreci geçirir. M.Ö. 5. yüzyıl bu sürecin büyük ölçüde tamamlandığı bir dönemdir. Artık söz konusu olan korkunç bakışlı, başından yılanlar çıkan domuz dişli bir yaratık değil, güzel bir kadın başıdır (Walter 1971: 246, Res.222; Schefold ve Jung 1988: 101, Res.120; Carpenter 2002: 107, Res.152).

Grifon

Yunan sanatında aslan gövdeli kanatlı, kartal veya şahin başlı olarak tasvir edilen Grifon (Res. 2)(Wedeking 1966: 50, Res.52), tartışmasız bir şekilde Doğu kökenli bir yaratıktır (Muscarella 1962: 319; Dierichs 1981: 2; Goldman, 1960: 319; Flagge 1975: 9). İlk tasvirleri Mısır ve Mezopotamya sanatlarında M.Ö. 4. bine kadar inen, yaratığın Yunan sanatına girmesi ise, M.Ö. 8. yüzyılı bulur (Flagge 1975: 122). Geçen bu üç bin yıl boyunca yaratık farklı kültürlerdeki etkileşiminin sonucunda çok farklı tip ve anlamlar kazanarak gelişimini sürdürür. İlk çıktığı dönemde Mezopotamya sanatında belirli bir anlam içermezken; Mısır sanatında anlam kazanmaya başlar. Özellikle Eski Krallık dönemiyle birlikte, tanrının yeryüzündeki temsilcisi olan firavunun resmi bir egemenlik simgesi olarak kullanılmaya başlanır (Dessenne 1957: 15, Lev.2,a; Karpe 1974: 744, Lev. 22.4; Flagge 1975: 12, Res.5). M.Ö. 1. bin tasvir sanatında yaratığın doruk noktasına ulaştığı dönemdir. Yunan sanatına da bu dönemde girer. Döneme damgasını vuran şüphesiz Geç Hitit Grifonlarıdır (Bisi 1965: 125, Res.90, 92; Orthmann 1971: 538, Lev.55c). Özellikle Korinth sanatındaki seramikler üzerinde izlenen Grifonların, Geç Hitit örnekleriyle büyük bir benzerlik içinde olduğu görülür. Birçok yaratık Yunan sanatına girdikten sonra bir mitolojik sahneye dâhil edilirken; Grifon için böyle bir mitolojik sahne söz konusu değildir. O çoğunlukla kazan ataçlarında, hayvan frizlerinin içinde ve ikili mücadele sahneleri içinde betimlenir. Koruyucu anlamıyla ise, daha çok mezar yapıları üzerinde varlığını devam ettirir.

Kentauros

Yunan sanatında en çok karşılaşılan yaratıklardan bir diğeri de Kentauroslardır (Res. 3) (Carpenter 2002: 126, Res.187). Bu yaratıkların ortaya çıkışında, at ve insan karışımı bu yaratığın genel olarak şeytani doğayı temsil eden bir varlık olarak görüldüğü, daha sonra Yunan mitolojisindeki Kentauroslarla birleştirildiği kabul edilmektedir (Fittschen 1969: 127). Yunan sanatında çok tasvir edilen bir yaratık olmasına karşın M.Ö. 10. yüzyıldan önce Kentauros olarak tanımlanabilecek bir yaratığa rastlanmamaktadır (Schiffler 1976: 11). Mezopotamya sanatına baktığımızda ise, Orta Asur döneminden (M.Ö. 1363-1076) itibaren Kentauros köken teşkil edebilecek örneklerin var olduğu görülür (Schäfer ve Andrea 1925: 147, Res.548; Frankfort 1939: 188, Lev.31f; Destaing 1973: 162, Res.458; Orthmann 1975: 349, Res.269f; Matthews 1990: 98, Res.355; Black ve Green 2003: 51, Res.43). Tasvir sanatında bütün bir insan ile bir atın arka bölümüyle birleştirilmiş gövde yapısına sahip olan yaratık, ilk çıktığı dönemden itibaren sürekli ikili gövde yapısıyla gösterilir. Erken örnekler çoğunlukla ön kısmı insan, arka kısmı at gövdesinden oluşurken, M.Ö. 6. yüzyılda belden aşağısı komple at gövdesinden oluşan tipin yaygınlaştığı görülür (Hunger 1969: 214); bununla

birlikte, Kentaurosların tasviri her bölgede aynı tarihte başlamamaktadır. Tasvirlerinin çoğunda Lapithlerle ve Herakles'le ikili mücadele sahnesi içinde gösterilen yaratık, insanlaştırma süreci içinde bazen Pholos (Carpenter 2002: 126, Res.187) ve Kheiron (Schefold 1967: 221-222, Res.200; Pfuhl 1969: 994, Res.363; Simon 1976: 94, Lev.91; Schefold 1978: 193, Res.265; Boardman 1996: 57, Res.56) isimleri altında insan dostu ve eğitmeni olarak da karşımıza çıkar. Bu kapsamda zaman zaman insan giysileri içinde ve alın kelliği gibi özelliklerle gösterilmiştir. Yine bu sürecin bir devamı olarak, M.Ö. 4. yüzyılda Kentauros tasvirlerine genç (Bol 2007: 377, 412 Res.299,a-c) ve yaşlı (Bol 2007: 412, Res.297) Kentauros tasvirlerinin de eklenmesi, insan ile aslen vahşi olan bu yaratığın arasındaki ayrımın artık aşıldığının, açık bir göstergesidir.

Khimaira

Yunan sanatında aslan gövdeli, yılan kuyruklu sırtından keçi başı çıkan ve alev soluyan bir yaratık olarak tasvir edilen Khimaira'ya baktığımızda, kökenine ışık tutacak örneklerin Anadolu ve İran sanatlarında Yunan sanatından çok daha önce var olduğunu görürüz (Res. 4)(Pfuhl 1969: 992, Res.249). Hitit (Akurgal 1961: 82, Res.52; Orthmann 1975: 453, Res.377f; Bittel 1976: 206, Res.237; Demisch 1977: 58, Res.144), Geç Hitit (Frankfort 1989: 299, Çiz.348; Darga 1992: 251, Res.281-282) ve İran'ın Luristan bölgesine ait bronz eserleri üzerinde (Dunbabin 1953: 1169, Lev.91,b; Roes 1953: 1157, Çiz.3), gövdesinden ikinci bir başın çıktığı örnekler sıkça karşımıza çıkar. Özellikle Geç Hitit dönemine verilen Kargamış ve Zincirli orthostatları üzerinde tasvir edilen iki başlı yaratıklar Yunan Khimaira figürünün kökenine kaynak teşkil eder (Kübler 1950: 24-25; Dunbabin 1953: 1167). Tasvirlerinin büyük bir kısmını Bellerophonla olan mücadele sahneleri oluşturan yaratığın Yunan sanatında tasvir edilmesi ise, M.Ö. 7. yüzyılı bulur. Bununla birlikte tasvirlerindeki çeşitlilik Yunan sanatçılarının yarattığı olduğu gibi alıp kullanmadıklarını ve de bölgesel etkiler altında çok farklı tipleri ortaya koyduklarını göstermektedir.

Minotauros

Yunan sanatında insan gövdeli, boğa başlı olarak tasvir edilen Minotauros, M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren izlenebilen bir gelişim ortaya koyar (Res. 5)(Wünsche 2003: 78, Res.10,27). Minotauros da Khimaira gibi şekilsel yönden Doğu etkili olmasına karşın, kullanım amacı yönüyle salt Yunan kökenli bir yaratıktır. Kökenine ışık tutacak örnekleri diğer birçok yaratıkta olduğu gibi Mısır ve Mezopotamya sanatlarında bulabilmemiz mümkündür. Bunlardan ilkin Mısır sanatına baktığımızda tanrı ve tanrıçaların büyük bir çoğunluğunun, insan gövdeli ve hayvan başlı olarak tasvir edildiği görülür. Bu tanrıçalardan biri olan, kadınların ve gökyüzünün tanrıçası Hathor (Baines ve Malek 1986: 208; Yavi ve Yavi 1996: 100), bazen inek boynuzlarıyla bazen de inek başıyla betimlenir. Yine tanrı Re-Harachte'nin kutsal boğası ve aynı zamanda vücut bulmuş hali olan Mnevis, boğa başlı, insan gövdeli olarak da betimlenmiştir (Schulz ve Seidel 1998: 307, Res.32).

Mısır sanatında görülen bu örneklerin yanı sıra, Boğa, tasvirlerine en çok Mezopotamya sanatında karşılaşılır. Mezopotamya sanatında Boğa önemli bir yere sahiptir. O hem tanrıların simgesidir, hem de binek hayvanıdır. Lamassular, boğa adamlar, kanatlı boğalar ve daha birçok içinde boğa unsuru taşıyan yaratıklar bulunmaktadır. Yunanlılar ticari ve kültürel ilişkiler sonucunda farklı kültürlerden aldığı bu tasviri kendi mitolojileri içerisinde kullanıp, farklı anlamlar yükleyerek kendilerine mal etmişlerdir. Böylece, ortaya dış görünüş açısıyla özde Doğu kökenli olan bir yaratık, Theseus'un dâhil edildiği yeni bir mitolojiyle bambaşka bir anlam ve tasvir kazanmıştır.

Pegasos

Kanatlı at olarak tanımlanan Pegasosu incelediğimizde onun Yunan sanatından çok daha önce, M.Ö. 2. binde Doğu sanatında (Res. 6)(Yalouris 1987: 43, Res.22) yaygın bir şekilde kullanıldığına tanık oluruz (Poulsen 1968: 123; Yalouris 1987: 15). Ancak karşımıza çıkan kanatlı at figürü her açıdan Pegasos mitolojisindeki ile benzer değildir. Doğu sanatında Pegasosun, kendine özgü bir mitolojisi olmadığı gibi, çoğunlukla tek başına, ikili mücadele sahnesi içinde veya bir binek hayvanı olarak tasvir edilir. Oysaki Yunan sanatında M.Ö. 7. yüzyılda görülmeye başlayan Pegasos başlı başına bir efsane olarak karşımıza çıkar. O, Poseidon ilişkili olarak, suyun ve bereketin; Zeusla ilişkili olarak ışığın ve yıldırımın, Apollonla ilişkili olarak da güzel sanatların ve Athena'yla ilgili olarak bilgelin simgesi olarak kabul edilmiştir. Tasvirlerinde ise, çoğunlukla Bellerophon'un binek hayvanı olarak-Khimaira ile mücadele sahnesinde (Brommer 1960: 220, A-3; Boardman 2002: 232, Res.270) ve Perseus-Medusa mücadelesinin sonundaki doğum sahnesiyle (Cohen 2006: 209-210, Res.56,1-2; Durando 2005: 42, Res.42) karşımıza çıkar.

Sfenks

Sfenks, Yunan sanatında insan, genellikle de kadın başlı ve aslan gövdeli olarak tasvir edilen kanatlı bir yaratıktır (Res. 7)(Charbonneaux vd. 1969: 46, Res.49). Yaratığın kökenine baktığımızda, M.Ö. 3. bin yılın ortalarına doğru; hem Mısır, hem de Mezopotamya sanatında görüldüğü saptanmıştır (Dessenne 1957: 175; Demisch 1977: 11). Sfenks figürü, zaman içinde kültürler arasındaki etkileşimler sonucunda çok farklı şekil ve alanlarda kullanılmaya başlar. İlk örneklerinin ortaya çıktığı Mısır sanatında, aslan gövdeli ve erkek yüzlü Sfenksler (Schäfer ve Andrea 1925: 56, Res.274; Dorman 1987: 42, Res.27), Suriyeli sanatçıların kanat eklemesiyle yeni bir görünüm kazanır (Frankfort 1939: 270-271, Res.316; Aruz vd. 2009: 145, Res.47). Mezopotamya sanatçılarının etkisiyle bir takım yeni özellikler daha kazanan Sfenks, Suriyeli tüccarlar vasıtasıyla Girit'e taşınır. Girit-Minos sanatı içinde yeni özellikler kazanarak yoluna devam eder (Hoods 1971: 125, Lev.103; Aruz vd. 2009: 143, Res.46). Miken Dönemi'ne ulaştığında; Sfenks, artık asli formunu büyük ölçüde kazanmıştır (Helck 1955: 3, Res.h; Higgins 1957: 134, Res.163). Geometrik dönemle birlikte Yunan sanatı içinde sıkça görülmeye başlayan Sfenks hala birtakım Doğulu özelliklerini bünyesinde barındırır. Arkaik döneme gelindiğinde Sfenksler öyle farklı biçimde işlenir ki, sanat alanına girdiği ilk tasvirle arasındaki bütün ilişki kaybolur. Artık Sfenks Yunanlıdır. Bu dönemde Sfenksler aslan gövdeli, kanatlı ve dişidir (Richter 1961: 27-28, Res.97). Yunan sanatı içinde, daha önce gördüğümüz koruyucu-bekçi vasfının yanında, ölüm cinleri olarak tapınak, sunak ve mezar stelleri üzerinde görüldüğü gibi, süs eşyaları üzerinde de sıkça rastlanılan figürlerden biri olmuştur.

Siren

Yunan sanatında insan başlı, kuş gövdeli yaratıklar olarak betimlenen Sirenler de, yine tartışmasız bir şekilde Doğu kökenlidir (Res. 8)(Durando 2005: 123, Res.123). Yunanlıların "insan kuşu" olarak adlandırdığı bu yaratıklar M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Yunan sanatında görülmeye başlar. Yunanlılar bu yaratığın sanatsal tipini Mısır sanatındaki "Ba"dan almışlardır (Weicker 1902: 33; Buschor 1944: 13). Ancak bu aktarım, Yunan halk inancı sayesinde daha elverişli bir gelişim olanağına sahip olmuştur. İnsan kuşu tamamlanmış ve kullanılmakta olan bir tip, öncelikle yabancı bir sanattan alınan anlamsız bir tasvir olarak değil; aksine, yaygın bir görüşün ifadesi olarak girmiştir. Artık Siren Mısır'daki gibi sadece ölen ruhların bir simgesi değil, hem tanrılara ve ölümlere eşlik eden (Smith 1892-93: 103;

Kaltsas 2006: 126, Res.3; Vermeule 1984: 171, Res.21); hem de dekoratif amaçlı kullanılan (Borbein 1995: 344), kendine özgü bir mitolojik çerçeve içinde değerlendirilen ve Mısır sanatına tamamen yabancı bir yaratığa dönüşerek son şeklini almıştır.

Triton

Belden yukarısı insan, belden aşağısı balık kuyruğundan oluşan Triton, Yunan sanatında M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar (Res. 9)(Charbonneaux vd.1969: 69, Res.75). Bununla birlikte buna köken olabilecek örnekler Mezopotamya’da M.Ö. 2. bine kadar iner (Menant 1883: 50, Res.32-34; Parrot 1972: 368, Res.82; Amiet 1977: Res.88; Black ve Green 2003: 75, Res.60). Ancak, Mezopotamya’da karşılaşılan deniz adamları, kötü ruhlardan ve büyülerden koruyucu bir özellik taşıırken, Yunanlılarda bu amaçla kullanıldıklarına dair herhangi bir kanıt yoktur. Onlar daha çok dalgaların veya su taşkınlıklarının simgesel bir ifadesi olarak kullanılmışlardır ve bu türden yaratıklara erken dönemde belirli bir isim vermekten kaçınılmıştır. Bu tür isimlendirmeler ise, en erken M.Ö. 6. yüzyıl içinde Nereus, Triton, Akheloos, Okeanos için kullanılmıştır. Geç dönemde bu yaratıklar çoğunlukla Triton adı altında birleştirilmiştir. Triton’a ise, eserler üzerinde en erken M.Ö. 570’lerde ve çoğunlukla Herakles’le mücadele sahnesinde rastlanır (Brijder 1990: Lev.174,1).

Typhon

Yunan sanatında çoğunlukla Triton’la karıştırılan Typhon’un farklı olarak belden aşağısı, yılan gövdesi şeklinde tasvir edilir (Res. 10)(Schefold 1993: 197, Res.198). O da Triton gibi M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Yunan sanatında izlenmeye başlanır. Yaratığın kökenlerine baktığımızda; yılan unsuru taşıyan tasvirlerin Mezopotamya sanatında M.Ö. 2. binde sıkça kullanıldığı görülmektedir (Boehmer 1965: 52, Lev.XXV,292; Black ve Green 2003: 164, Res.135). Bununla beraber Yunan sanatındaki mitolojisine en yakın örnek Anadolu’dan gelmektedir (Preller 1894: 63). Zeus ile Typhon arasında geçen mücadelenin bir benzeri Hitit’lerde, Gök Tanrısı ile İlluyanka arasında geçmektedir (Güterbock 1948: 131; Walcot 1956: 199-201). Efsane, Hititlerden Yunan mitolojisine geçmiştir (Akurgal 1995: 83; Akurgal 1997: 96). Yaratığın, Yunan sanatındaki ortaya çıkışında ise, Antik döneme ait olan coğrafik yıkımların fiziksel nedenlerini resimsel biçimde aktardığı için oldukça önemlidir. Bu tasvir antik dönem insanının coğrafik bir olayı, nasıl algıladığının ve bunu nasıl kişileştirdiğinin bir örneğidir. Sanatçılar bu yolla tarihsel, coğrafik veya dinsel olayları topluma daha iyi anlatabilme imkânı bulmuştur. Bu bir bakıma sebebi tam olarak açıklanmayan olayların kişileştirilerek anlaşılır bir hale getirilme çabasıdır. Typhon’un ortaya çıkışı da bu çabanın bir sonucudur.

Sonuç

M.Ö. 1. binlere kadar inen Yunan sanatının en çok geliştiği dönem M.Ö. 8-7. yüzyıllardır. Bu dönem Yunan Doğu kültürleri ile ticari ilişkilerinin yoğun bir şekilde yaşandığı dönemdir. Yunan bu dönemde Doğu sanatına özgü birçok şeyi kendi sanatlarına aktarmışlardır. Çalışmamızın konusu olan karışık yaratıkların büyük bir kısmı da diğer birçok tasvir gibi bu dönemde Yunan sanatına girmiştir. Doğu sanatlarından aktarılan bu yaratıkların bir kısmı (Sfenks, Grifon, Siren gibi) sadece şekilsel olarak değil, benzer işlevleriyle de kullanılırken, birçok yaratığın Yunan Mitolojisine özgü bir kompozisyona dâhil edilip çok farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi şüphesiz Homeros ve Hesiodos gibi şairlerin sözlü ve yazılı edebi ürünleridir. Şair ve ozanların bu katkısı Yunan

tasvir sanatının temel dinamiğini oluşturmuş ve Doğu sanatında kalıplaşmış tek düze bir gelişim sürerken, Yunan sanatında sürekli gelişen bir tasvir sanatı ortaya çıkmıştır. Tabii karışık yaratıklar da bu süreçten geri kalmamış, sürekli olarak gelişen bir yapı ortaya koymuştur. Bu gelişimin sonucu olarak, zamanla ilk ortaya çıktığı şekillerini ve anlamlarını kaybetmiş tamamen farklı bir biçime bürünmüşlerdir. Bu durumda ortaya köken ve etkileşim olarak Doğu'ya giden ama Yunanlı sanatçıların ekleme ve geliştirmeleri ile Yunan sanatına mal edilen bir tasvir biçimi ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Akurgal, E. 1961. Die Kunst der Hethiter, München.

Akurgal, E. 1995. Hatti ve Hitit Uygarlıkları, İzmir.

Akurgal, M. 1997. Korint Seramiği: M.Ö. 750-550, İstanbul.

Amiet, P. 1977. Die Kunst des Alten Orient, Wien

Aruz, J. - Benzel, K. - Evans, M. Beyond Babylon 2009. Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millennium B.C., New York.

Baines, J. - Malek, J. 1986. Eski Mısır, Çev.: Z. Aruoba-O. Aruoba, İstanbul.

Besig, H. 1937. Gorgo und Gorgoneion. In der Archaischen Griechischen Kunst, Berlin. Bisi, A.M. 1965. "Il Grifone", Studi Semitici, 13, 1-275.

Bittel, K. 1976. Die Hethiter Die Kunst Anatoliens vom Ende des 3. Bis zum anfang des 1. Jahrtausend vor Christus, München.

Black, J.- Green, 2003. A. Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, London.

Boardman, J. - Griffin, J. - Murray, O. 1988. Greece and the Hellenistic World, Oxford.

Boardman, J. 1996. Athenian Red Figure Vases the Archaic Period, London.

Boardman, J. 2002. The Greeks Overseas, London.

Boehmer, R. M. 1965. Die Entwicklung der Glyptik Während der Akkad Zeit, Berlin.

Bol, R.C. 2007. Die Geschichte der Antiken Kunst: III Hellenistische Plastik, Mainz.

Borbein, A.H. 1995. Das Alte Griechenland: Geschichte und Kultur der Hellenen, Stuttgart.

Brijder, H.A.G. 1990. Siana Cups III: The Red-black Painter, Griffin-bird Painter and Siana Cups resembling Lip-cups, California

Brommer, F. 1960. Vasenlisten zur Griechischen Heldensage, Marburg/Lahn.

- Carpenter, T.H. 2002. Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji, Çev.: B.B.M. Ünlüoğlu, İstanbul.
- Caskey, M.E. 1976. "Notes on Relief Pithoi of the Tenian-Boiotian Group", *AJA*, 80, 19-41.
- Charbonneaux, J. - Martin, R. - Villard, F. 1969. Das Archaische Griechenland: 620-480 v.Chr., München.
- Cohen, B. 2006. *The Colors of Clay. Special Techniques in Athenian Vases*, Los Angeles.
- Darga, M. 1992. *Hitit Sanatı*, İstanbul.
- Demisch, H. 1977. *Die Sphinx: Geschichte Ihrer Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Stuttgart.
- Dessenne, A. 1957. *Le Sphinx: Etude iconographique des origines a'la fin du seconde Millenaire*, Paris.
- Destaing, V.G. 1973. *Bas-Relief Imaginaires de L'ancien Orient*, Paris.
- Dierichs, A. 1981. *Das Bild des Greifen in der Frühgriechischen Flächenkunst*, Münster.
- Dunbabin, J.J. 1953. "Bellerophon, Herakles and Chimaera", *David Moore Robinson*, II, 1164-1183.
- Durando, F. 2005. *Greece: Splendours of an Ancient Civilization*, London.
- Flagge, I. 1975. *Untersuchungen zur Bedeutung des Greifen*, Richarz.
- Frankfort, H. 1939. *Cylinder Seals: A Documentary Essay on the Art and Religion of the Ancient Near East*, London.
- Frankfort, H. 1989. *The Art and Architecture of the Ancient Orient*, London.
- Goldman, B. 1960. "The Development of the Lion-Griffin", 64, 319-328.
- Güterbock, H.G. 1948. "The Hittite Version of the Hurrian Kumarbi Myths: Oriental Forerunners of Hesiod", *AJA*, 52, 123-134
- Helck, H.W. 1955. "Die liegende und geflügelte weibliche Sphinx des Neuen Reiches", *MJO*, 3, 1-10.
- Higgins R.A. 1957. "The Aegina Treasure Reconsidered", *AnnRepBriAth*, LII, 42-57
- Hopkins, C. 1934. "Assyrian Elements in the Perseus-Gorgon Story", *AJA*, 38, 341-358
- Howe, T.P. 1954. "The Origin and Function of the Gorgon-Head", *AJA*, 58, 209-221
- Hunger, H. 1969. *Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*, Vienna.
- Kaltsas, N. 2006. *Athens-Sparta*, New York.

- Karpe, H.M. 1974. Handbuch der Vorgesichte Band III, München.
- Kübler, K. 1950. Altattische Malerei, Tübingen.
- Malten, L. 1914. "Das Pferd im Totenglauben" JDI, 29, 15-255
- Muscarella, O.W. 1962. "The Oriental Origin of Siren Cauldron Attachments", Hesperia, 31, 317-329
- Matthews, D.M. 1990. Principles of Composition in Near Eastern Glyptic of the Later Second Millennium B.C., Freiburg.
- Menant, M.J. 1883. Glyptique Orientale, Paris.
- Orthmann, W. 1971. Untersuchungen zur Späthethitischen Kunst, Bonn.
- Orthmann, W. 1975. Der Alte Orient, Berlin.
- Parrot, A. 1972. Assur Die Mesopotamische Kunst Vom XIII: Vorchristlichen Jahrhundert Bis Zum Tode Alexanders Der Grossen, München.
- Payne, H. 1931. Necrocorinthia: A Study of Corinthian Art in The Archaic Period, Oxford.
- Pfuhl, E. 1969. Malerei und Zeichnung der Griechen, München.
- Phinney, E. 1971. "Perseus" battle with the Gorgons, Transactions of the American Philological Association 102, 445-463
- Poulsen, F. 1968. Der Orient und Die Frühgriechische Kunst, Roma.
- Preller, C. 1894. Griechische Mythologie: Theogonie und Goetter, Berlin.
- Richter, G. M. A. 1961. The Archaic Gravestones of Attica, London.
- Roes, A. 1953. "The Origin of the Chimaera", David Moore Robinson, II, 1155-1163
- Rose, H. 1928. Handbook of Greek Mythology, London and New York.
- Schäfer, H.-Andrea, W. 1925. Die Kunst des Alten Orients, Berlin.
- Schefold, K. 1967. Die Griechen und Ihre Nachbarn, Berlin.
- Schefold, K. 1978. Götter-und Heldensagen der Griechen in der Spätarchaischen Kunst, München.
- Schefold, K.-Jung, F. 1988. Die Urkönige, Perseus, Bellerophon, Herakles und Theseus in der klassischen und hellenistischen Kunst, München.
- Schefold, K. 1993. Götter und Heldensagen der Griechen in der Früh-und Hocharchaischen Kunst, München.

- Schulz, R. - Seidel, M. 1998. Egypt: The World of the Pharaohs, Cologne.
- Simon, E. 1976. Die Griechischen Vasen, München.
- Smith, C. 1892-93. "Harpies in Greek Art", JHS, 13, 103-114.
- Suhr, E.G. 1965. "An Interpretation of the Medusa", Folklore, 76, 90-103.
- Vermeule, E. 1984. Aspects of Death in Early Greek Art and Poetry, Los Angeles.
- Walcot, P. 1956. "The Text of Hesiod's Theogony and the Hittite Epic of Kumarbi", The Classical Quarterly, 6, 198-206.
- Walter, H. 1971. Griechische Götter, München.
- Wedeking, E.H. 1966. Das Archaische Griechenland, Boston.
- Wünsche, R. 2003. Hreakles, Herkules. Staatliche Antikensammlungen München,
- Yalouris, S. 1987. Pegasos Ein Mythos in der Kunst, Mainz.
- Yavi, E.-Yavi, N.Y. 1996. Tarih Öncesi Çağlardan Günümüze Mısır, İzmir.



Resim 1



Resim 2



Resim 3



Resim 4



Resim 5



Resim 6



Resim 7



Resim 8



Resim 9



Resim 10